

INVALIDILIITTO RY:N LAUSUNTO

Oikeusministeriö

lausunto on annettu lausuntopalvelu.fi -osoitteessa 26.8.2020

Asia: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/1984/2019

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökiteijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Invalidiliitto katsoo, että vapaaehtoisuuden puutteen kirjaaminen keskeiseksi tunnusmerkistökiteijäksi seksuaalirikossäännöksiin on kannatettavaa. Kyse on hyvin ihmisoikeusperustaisesta sekä rikoksen uhrin itsemääräämisoikeuden kannalta keskeisestä uudistuksesta. Erityisesti lain yksityiskohtaisissa perusteluissa on hyvin kirjoitettu vammaisten ihmisten vapaaehtoisesta seksuaalisen kanssakäymisestä, joka tekee selkeän rajanvedon sallittujen ja rikoslaissa kiellettyjen seksuaalirikosten välillä.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Invalidiliiton mielestä aiempi rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentissa käytetty ilmaisu kykenemättömyys puolustaa itseään vammaan takia suojaasi erityisesti fyysisesti vammaisia ihmisiä, joilla on kyky tahdonmuodostukseen vapaaehtoisessa sukupuolisessa kanssakäymisessä. Esitetyssä uudistuksessa väkivalta tai sen uhka ei ole enää raiskauksen tai uuden seksuaalisen kajoamisen kriteeri, vaan vapaaehtoisuuden puute. Siten raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistöjen soveltaminen vammaisuuden takia tulee käytännössä painottumaan kognitiivisia häiriöitä aiheuttavien sairauksien ja vammojen kohdalla. Todettakoon, että vammaiset ihmiset ovat heterogeeninen ryhmä eikä vammaisuus sinänsä tarkoita välttämättä puutetta tahdonmuodostuksessa. Valittu sääntelytapa vähentää tarvetta erillisen lähtökohtaisesti lievemmin sanktoidun seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön säilyttämiseen laitoksissa vammaan takia tapahtuvien seksuaalirikosten osalta varsinkin, kun seksuaalisen hyväksikäytön törkeää tekemuotoa ei ole edes säädetty.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Invalidiliiton mielestä seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistö pitäisi kumota, koska siinä kuvattuja tekemuotoja sisältyy raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistökiteijöihin. Vammaisten ihmisten oikeussuoja ja asema ei ole yhdenvertainen laitospaissa ja muissa olosuhteissa elävien kesken,

koska rangaistusasteikko esim. raiskaussäännöksessä on tuntuvasti kovempi eikä seksuaalisen hyväksikäytön törkeää tekemuotoa ole edes säädetty toisin kuin raiskauksessa ja seksuaalisessa kajoamisessa.

Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön poistamista puoltaa myös vapaaehtoisuuden puutteen kirjaaminen rikoslakiin. Jatkossa rangaistavaa olisi tilanne, jossa rikoksentekijä on valta-asemassa ja taivuttelee toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaan tekoon vammaan takia hoitolaitoksessa, jolloin kyse ei olisi myöskään uhrin vapaaehtoisuudesta. Tällöin tilannetta tulisi tarkastella pikemminkin raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena. Seksuaalisen hyväksikäytön pykälä on ongelmallinen, koska rikoksentekijän aiheuttama taivuttelu uhrin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukseen johtaa helposti siihen tilanteeseen, ettei kyse ollut tosiasiallisesti vapaaehtoisesta seksuaalisesta kanssakäymisestä.

Invalidiliitto yhtyy Amnesty ry:n jättämään ansiokkaaseen eriävään mielipiteeseen juuri rikoslain 20 luvun 5 §:n seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön tarpeettomuudesta laissa. Työryhmämietinnöstä käy ilmi, että ”Amnesty on yhtä mieltä työryhmän enemmistön kanssa siitä, että ehdotetun 5 §:n mukaisten tekojen tulee olla rangaistavia. Nämä teot tulisi kuitenkin sisällyttää sukupuoliyhteyden osalta raiskauksen ja muiden seksuaalisten tekojen osalta seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan. Ehdotettu 5 § hämärtää vapaaehtoisen osallistumisen käsitettä eikä ilmennä siinä kuvattujen tekojen moitittavuutta suhteessa luvun muihin rikoksiin.”

Lain yksityiskohtaisissa perusteluissa (20 luku, 5:1 3 -alakohta) todetaan, että seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistössä laitoshoidolla tarkoitetaan myös vammaisia asumisyksiköissä asuvia henkilöitä ja kyse olisi tällöin laitospalveluolosuhteista, vaikka sanaa laitos ei mainita nimenomaisesti. Invalidiliitto katsoo, että tämä ei pidä paikkaansa, koska esim. vammaispalvelulain nojalla myönnetty palveluasuminen on osa sosiaalipalveluiden kokonaisuutta eikä terveydenhuoltolain mukaista hoitoa. Vammaispalvelulain mukainen palveluasuminen voidaan myöntää omaan kotiin tai asumisyksikköön. Asumisyksikössä asuvalla vammaisella on tavallisesti oma vuokrasopimus asuntoon, jossa asumisen palveluita järjestetään. Silloin kyse ei ole laitospalveluolosuhteista. Vammaiset ihmiset voivat tarvita arkitoimissaan toisen henkilön apua, joten asumisyksikössä asuminen rinnastuisi tunnusmerkistössä tarkoitettuun 5:1 4 -alakohtaan kotihoidon tilanteeseen, jossa vammaisen ihminen voi olla erityisen riippuvaisessa asemassa häntä arkitoimissa avustavasta henkilöstä. Vammaisten ihmisten kohtaama seksuaalinen väkivalta jää varsin usein piiloon, koska olosuhteisiin voi sisältyä jatkuva riippuvuus henkilökohtaisesta avusta, omaishoidosta tai riippuvuus asumisyksikön tarjoamasta avusta kaikissa arjen toiminnoissa. Tällöin ilmoituskynnys rikoksesta poliisille nousee varsin korkeaksi ja aiempaa systemaattisempaa seurantaa sekä viranomaisraportointia tarvitaan tilanteisiin puuttumiseksi.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Invalidiliitto katsoo, että seksuaalisen ahdistelun säännöksen soveltamisalan laajennus on perusteltua. THL:n kouluterveyskyselyn (2017) mukaan toimintarajoitteiset nuoret kokivat muita enemmän koulukiusaamista ja seksuaalista häirintää sekä väkivaltaa.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvatonta levittämistä koskevasta säännöksestä?

Invalidiliitto pitää uutta seksuaalisen kuvan luvattoman levittämisen kriminalisointia perusteltuna, koska toimintaympäristö on muuttunut ja teknisesti varsin helposti sekä nopeasti kuvia voidaan jakaa, jotka loukkaavat myös toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Invalidiliitto pitää perusteltuna säätää erikseen lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista, koska niihin sisältyy erityispiirteitä. Fyysisesti vammaisia lapsia puolestaan kosketaan pelkästään avustamisen ja hoidon antamisen yhteydessä muita lapsia enemmän. Tämä voi lisätä osaltaan riskiä lapsen ja nuoren eri ikäkausina kokemaan seksuaalista ahdistelua tai heihin kohdistuvia seksuaalisia tekoja. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn (2017) mukaan toimintarajoitteisilla nuorilla (mm. yläaste- ja lukioikäiset) seksuaalisen väkivallan kokemukset, kuten kehon intiimien alueiden koskettelu vasten tahtoa tai seksiin painostaminen, olivat yleisempiä kuin muilla nuorilla. Toimintarajoitteiset nuoret kokevat kaksinkertaisella todennäköisyydellä fyysistä uhkaa sekä kolminkertaisella todennäköisyydellä seksuaalista väkivaltaa. Seuraukset voivat olla hyvin vakavia, koska he joutuvat henkilöön liittyvien ominaisuuksien, kuten vammaisuuden vuoksi rikosten kohteiksi. Lähde: <http://www.julkari.fi/handle/10024/13523>

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Invalidiliiton mielestä jo asian luonteen vuoksi pienempien lasten kohdalla ei voida selvittää vapaaehtoisuuden puutetta seksuaalirikoksessa. Siksi uusi suojaikäraja 12 -vuotta on oikeansuuntainen ja aika iso uudistus rikoslakiin yleisen rikoskelpoisuuden 15 -vuotta ja seksuaalirikossäännöksen toisen suojaikärajan 16 -vuotta ohelle. Oikeuskäytäntö myöhemmin näyttää, millaisia soveltamiskysymyksiä nousee esiin.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Invalidiliitto katsoo, että rikoslain seksuaalirikossäännösten rangaistusasteikkoja on perustellusti korotettu vastaamaan yhteiskunnassa näihin rikoksiin liittyvää paheksuttavuutta ja tekojen vahingollisuutta uhreille. Seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikon alaraja ei ole enää sakkoa vaan työryhmämietinnössä esitetään aivan oikein, että siitäkin tulisi vankeusuhkainen rikos, mikä osoittaa juuri teon paheksuttavuutta ja vahingollisuutta rikoksen uhrille.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Invalidiliitto katsoo, että oikeusministeriön työryhmään olisi pitänyt nimittää myös vammaisten ihmisten ja vammaisjärjestöjen edustajia, koska seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksessa käsitellään vammaisten henkilöiden oikeussuojaa ja vammaiset henkilöt ovat näiden rikosten suhteen erityisen

haavoittuvassa asemassa. YK:n vammaissopimuksen artiklan 4.3 mukaan kaikessa lainsäädännön valmistelussa ja poliittisessa päätöksenteossa, jotka koskevat vammaisia henkilöitä, tulee heidät osallistaa mukaan ja neuvotella tiiviisti vammaisten ihmisten ja heitä edustavien järjestöjen kanssa. Myös Grevio -raportissa vahvasti suositellaan yhteistyötä järjestöjen kanssa.

YK:n vammaissopimuksen artiklat 6 (Vammaiset naiset ja tytöt), 7 (Vammaiset lapset) ja 13 (Oikeussuojan saatavuus) linkittyvät juurikin tähän lakikokonaisuuteen ihmisoikeuksina ja joita olisi pitänyt käsitellä osana työryhmämietinnön työtä. Työryhmämietinnössä ei oteta kantaa vammaisiin kohdistuviin vaikutuksiin. Vammaisen naisen riski joutua seksuaalirikoksen uhriksi on moninkertainen muihin naisiin verrattuna. Tämä koskee erityisesti vaikeasti vammaisia ja kehitysvammaisia naisia. YK:n vammaisoikeussopimus artikla 6 (Vammaiset naiset ja tytöt) tunnistaa vammaisten naisten ja tyttöjen erityisen haavoittuvan aseman. Vaikeasti vammaisen ihminen on muutenkin erityisessä riippuvuussuhteessa muiden antamasta avusta kuten henkilökohtaisesta avusta. Tietynlainen riippuvuussuhde voi siten altistaa rikoksen uhriksi joutumiselle ja kaltoinkohtelulle kotona ja kodin ulkopuolella. Fyysisesti vammaisia lapsia puolestaan kosketaan pelkästään avustamisen ja hoidon antamisen yhteydessä muita lapsia enemmän.

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Invalidiliitto toteaa lopuksi, että Grevio -raportissa seksuaalisesta häirinnästä ja kotiväkivallasta esille on nostettu moniperusteinen syrjintä liittyen vammaisten naisten seksuaalioikeuksiin ja seksuaaliseen häirintään sekä puutteet vammaisten naisten tilanteen ymmärtämisessä ja suojaamisessa tällaisissa tilanteissa.

Lähde: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/tilaisuudet/2019-tilaisuuksia/grevio/>

Helsingissä 26. päivänä elokuuta 2020

INVALIDILIITTO RY

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: lakimies Henrik Gustafsson, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi, puh. 044 765 0693